

Lezing door KLTZE bd Jan Nuboer ter gelegenheid van de herdenking van de bevrijding van de Hongaarse predikanten op vrijdag 20 februari 2015.

Tijdens deze herdenking werd tevens de film “Michiel” getoond, zodat het nuttig leek zijn leven als koopvaarder nader toe te lichten.

Excellentie, Generaal, Dames en Heren

De stichting “Michiel de Ruyter” heeft mij gevraagd een voordracht te houden ter gelegenheid van het uitkomen van de film over deze zeeheld.

Het leven van de Ruyter bestaat uit twee delen, het eerste deel waarin hij als koopvaarder voer en het tweede deel waarin hij het vaderland diende als vlootvoogd.

De film, die gaat alleen over het tweede deel van zijn leven.

Het lijkt mij dan ook wel interessant voor u als ik u bij deze feestelijke bijeenkomst het eerste deel van zijn leven vertel, zijn leven als koopvaarder.

Hij was op 24 maart 1607 geboren in een arm gezin in Vlissingen. Als kind was hij altijd druk en ongedurig, kortom, hij wou niet deugen. Hij verlangde er erg naar om te gaan varen. Hijzelf zei later dat hij “in zijne jonkheit nergens toe dogt dan ter zee te vaaren”. Toen hij elf jaar oud was, toen was het zo ver, toen mocht hij naar zee. Hij voer op 3 augustus 1618 voor het eerst uit als hoogbootsmansjongen, waarschijnlijk op een der schepen van de rederij van de gebroeders Lampsins die met twaalf schepen, vooral in West-Indië handel dreven. Het prachtige huis van de gebroeders Lampsins, Nieuwendijk 11, is momenteel in gebruik als het Muzeum in Vlissingen.

Het was normaal dat jongens van 11 jaar naar zee gingen, dan werden zij scheepsjongens. Aan boord werden ze met harde hand opgevoed, als het door de oudere matrozen nodig werd geoordeeld, werden ze geschopt, geslagen en uitgescholden. En DIE scheepsjongens die ijverig en leergierig waren, en daar zal de Ruyter zeker toe hebben behoord, die werden door diezelfde oudere matrozen geprezen en aangemoedigd. Zo leerden de scheepsjongens alles wat matrozen moesten weten en kunnen, zoals het want in klimmen langs de touwladder naast de mast en het uitbrengen, reven en opdoeken van de zeilen, werkende op de ra. Dek schrobden, het verblijf aanvegen, splitsen en knopen, de hele dag werden ze bezig gehouden. Alle scheepsjongens sliepen in een apart gedeelte van het slaapverblijf en zij liepen geen wacht. Zo is de Ruyter begonnen en hij zal wel spoedig matroos zijn geworden.

Het leven van de matrozen in die tijd was ongelooflijk zwaar. Ze leefden in zeer primitieve omstandigheden. Een slaapverblijf voor 300 man was 400 vierkante meter. Dat is iets minder dan 1.5 vierkante meter per man. Het plafond was laag, 5.5 voet, ongeveer 1 meter 80. Het kwam maar zelden voor dat iedereen daar verbleef, omdat er altijd wachtsvolk aan dek was, maar toch, ze sliepen daar erg dicht op elkaar.

Het slaapverblijf was 's zomers te warm en 's winters te koud en er hing een ondragelijke stank. Er was veel ongedierte, ratten, muizen, vlooiën en luizen. Iedereen had luizen en diegene die geen luizen had maakte zich ernstig zorgen dat hij een dodelijke ziekte had of binnenkort zou krijgen omdat de luizen alvast vertrokken waren.

De matrozen sliepen in hangmatten, met daarin een strozak als matras, een haren deken en een hoofdkussen. Hij werd in de lengterichting van het schip opgehangen, daardoor konden de helling en de bewegingen van het schip tijdens het zeilen worden gecompenseerd. Bij onze eigen Koninklijke Marine zijn hangmatten tot 1963 in gebruik gebleven, het laatst op het logementschip Hr Ms “Buffel” in Amsterdam.

Om het schip dag en nacht te kunnen laten varen moest er 24 uur per dag wacht gelopen worden. Daartoe was de bemanning verdeeld in twee wachtdivisies, die elkaar om de beurt aflosten. Sommigen liepen geen wacht in verband met hun functie, bijvoorbeeld de chef kok, de bottelier en de chirurgijn.

Als het schip ten anker kwam ging men over van de zeewacht op de reewacht. Dan waren de taken heel anders. Er was dan natuurlijk geen roerganger, maar er moesten dan wel permanent sloepbemanningen beschikbaar zijn. Er werd dan vooral overdag gewerkt aan het onderhoud van schip en tuig.

Het eten was niet erg gevarieerd, het bestond uit scheepsbescuit, boter, kaas, pekelflees, spek, stokvis, gort, erwten, bonen en veel mosterd. Er is nagegaan dat de calorische waarde ruim voldoende was voor een man die zware arbeid verricht. Het ontbijt, de zogenaamde “vroegkost”, bestond altijd uit grutten. Als drank was bier beschikbaar, en water zolang dat goed bleef.

De meeste matrozen liepen op blote voeten, dan hadden ze meer greep op de touwladder en langs de ra's. Er moest heel wat gebeuren voordat ze schoenen aan wilden trekken, er zijn gevallen gemeld van bevroren voeten.

We kunnen ons moeilijk voorstellen dat admiraal de Ruyter in zijn jonge jaren zo'n leven heeft geleid, wij kennen hem alleen afgebeeld als admiraal, maar toch, hij is begonnen als matroos en is opgeklimmen tot de hoogste functie.

Toen de Ruyter matroos was, werd het schip waarop hij voer, eens door een Spaanse kaper genomen en hij werd gevangen genomen met het vooruitzicht om net als Piet Heyn, galeislaaf te worden. Met twee maten wist hij bij het aan land komen te ontsnappen. Het drietal is toen, lopende door Spanje en Frankrijk, toch weer thuis gekomen.

Zijn varende leven werd een paar maanden onderbroken toen hij in 1622, als tiener van 15 jaar in het Staatse leger als konstabel meevocht tegen de Spaanse troepen die Bergen op Zoom belegerden. Aan het eind van dat jaar ging hij weer varen, ditmaal bij de marine als hoogbootsmansmaat. Het is onduidelijk wat hij in de jaren daarna deed, hij was in ieder geval een paar jaar in Dublin als handelsagent werkzaam voor de gebroeders Lampsins. In die begintijd, als matroos, bootsman en hoogbootsman hield hij nog geen journaal bij, daarom weten we niet goed wat hij toen deed. Hij heeft vermoedelijk in die jaren ook bij de walvisvaart gevaren. In 1631 wordt hij omschreven als “varende man”. Hij trouwt dan op 16 maart met Maaïke Velders. Het is zeer triest dat zij aan het eind van datzelfde jaar in het kraambed is overleden. De Ruyter is weduwnaar, 24 jaar oud.

Twee jaar later zien we hem uitvaren ter walvisvaart, als stuurman, dat is na de schipper de tweede man aan boord. Vanaf deze tijd beschikken we over een groot aantal van zijn journalen en weten we dus wat hij deed.

Drie jaar lang voer hij vanuit Vlissingen als stuurman ter walvisvaart, van mei tot september, naar Groenland en het eiland Jan Mayen. In de ijzige vrieskou.

In 1636 hertrouwde hij, met Neeltje Engels uit een der gegoede families van Vlissingen. Hij was toen 29 en hij werd poorter van de stad, een status, die was voorbehouden aan mensen van een zekere welstand.

Het jaar daarop werd hij schipper. Dat was een enorm belangrijke gebeurtenis voor hem. Hij was nu schipper, op 30 jarige leeftijd.

Elk schip heeft één man, of vrouw voor mijn part, die de baas is aan boord. Dat is door de eeuwen zo geweest en dat zal altijd wel zo blijven. Er zal nooit gezegd worden dat het bevel op een schip door een man of drie of vier wordt gevoerd, zo van : “Wij hebben hier een democratische bevelvoering, wij doen dat met ons drieën”. Nee, als het erop aan komt, is slechts één persoon verantwoordelijk voor de gang van zaken, dat is de schipper. De schipper is dan ook in zekere zin een eenzaam persoon aan boord, als het maar enigszins mogelijk is, heeft hij een eigen onderkomen, dat heet de kajuit.

Er is een uitdrukking “schipper naast God”, niet “schipper onder God”, maar “naast God”. Dat is interessant, want daarmee wordt verondersteld dat beiden, God en de schipper, samen zorgen voor het welzijn van schip en bemanning. Bij de Ruyter had dat een zeer wezenlijke betekenis, want hij was zich altijd bewust van de aanwezigheid van God naast hemzelf, Hij was daarom ook nooit bang in de strijd, hij had een rotsvast godsvertrouwen. Aan het begin van een journaal uit 1646 noemt hij zichzelf : “schipper naast God”, dat was blijkbaar toen al een gangbare uitdrukking.

Hij voer toen uit als kaper, in dienst van de gebroeders Lampsins. Een kaper is niet een zeerover of piraat, maar een kapitein die een door de overheid uitgegeven kaperbrief heeft die hem het recht geeft om schepen van de vijand te veroveren. In dit geval werd hem opgedragen vooral Duinkerker kaperschepen aan te vallen en door hen buitgemaakte schepen terug te veroveren. Hij moest daarvoor constant zoeken naar buit, wekenlang, hij was niet erg succesvol.

Na drie jaar werd hij in 1640 tot zijn grote blijdschap schipper op een vrachtschip, de “Vlissinge”, een van de schepen van de gebroeders Lampsins. Dit vond hij veel prettiger dan het varen als kaper. Hij voer nu met een lading handelswaren. Daarmee werd hij op weg gestuurd en hij moest dan zelf die waren verhandelen en andere lading inkopen. Hij vertrok naar Brazilië met een lading van merendeels levensmiddelen, textiel, oorlogstuig en bouwmaterialen. De Ruyter moest hierbij zeer zelfstandig optreden want er was geen verbinding met Nederland. Hij nam ook passagiers mee die naar West Indië wilden of naar Europa terug wilden keren, tegen betaling natuurlijk, kortom, het was een avontuurlijk bestaan, hij had volledige vrijheid van handelen, maar wel altijd in het belang van de rederij van de gebroeders Lampsins.

Wij leren hem tijdens deze reis kennen als een zeer zelfstandige, daadkrachtige persoonlijkheid die vindingrijk, gedecideerd, handig en letterlijk voortvarend te werk gaat. De gebroeders Lampsins waren natuurlijk zeer tevreden toen hij na zes maanden thuisvoer met de handelswaren die hij voor de terugweg had geladen. Vijf maanden daarna vertrok hij met hetzelfde schip weer naar Brazilië met o.a. 19 soldaten aan boord en na 5 maanden keerde hij via de Caraïben terug. Het was niet ongevaarlijk want de Ruyter noteerde talloze fouten die op de zeekaart stonden, hij constateerde bijvoorbeeld dat de zogenaamde “Krybische Eilanden” wel 130 mijl meer oostelijk lagen dan op de kaart was aangegeven, dat is een fout van maar liefst 200 kilometer. Hij moest ook rekening houden met de voeding van de bemanning en het tijdig water en brandhout laden, op plaatsen waar geen vijandige bevolking leefde. Hij moest ook zorgen dat de lading op de juiste plaats en droog en zeevast was gestouwd. Maar de Ruyter was ongetwijfeld in zijn element. Hier kon hij als

duizendpoot al zijn capaciteiten ontplooiën, als zeeman, als koopman, als schipper, maar altijd met hetzelfde einddoel : winst maken voor de opdrachtgever en voor zichzelf en de bemanning.

Thuisvarende uit West Indië had hij nog plaats op zijn schip en hij maakte een kleine omweg en nam nog een lading, vermoedelijk wijn, in La Rochelle aan boord. Zo kon hij op 1 mei 1641 volgeladen thuisvaren in Vlissingen. Hij vond daar zijn familie terug, een zoontje van drie en een half, een dochtertje van anderhalf en zijn vrouw Neeltje in verwachting van het derde kind.

Door de Staten-Generaal was begin 1641 besloten om de Portugezen te helpen tegen de Spaanse vloot. Zeeland moest zijn bijdrage leveren. Bij het uitrusten van de vloot werd op voorspraak van een van de gebroeders Lampsins de Ruyter aangewezen om als schout bij nacht als derde man op de vloot het land te dienen. Dit bevorderde de status van de Ruyter in niet geringe mate. Hij was toen 34 jaar en commandeerde het schip “de Haze” met 90 man en 26 kanons aan boord. Op 18 juli vertrok hij. Op 4 november werd een zeeslag geleverd waarbij de Ruyter zich goed onderscheidde. Het schip “de Haze” was zo lek geschoten dat er voortdurend gepompt moest worden om te voorkomen dat het zou zinken. Admiraal Gijsels, de vlootvoogd, die in zijn eindrapport op ongeveer alles enorm veel kritiek had, de uitrusting van de vloot, het gedrag van veel kapiteinen, enzovoort, was daarentegen vol lof over het gedrag van de Ruyter. Deze eerste oorlogservaring is voor de Ruyter van groot belang geweest : hij had nu een zeeslag meegemaakt en hij had laten zien dat hij daar als vlagofficier met succes aan kon deelnemen. Hij keerde terug op 20 Januari na zes maanden lang het vaderland gediend te hebben. Hij vernam toen dat zijn vrouw Neeltje in augustus een doodgeboren kindje had gebaard.

De Ruyter had nu voldoende verdiend om in 1643 een eigen vrachtschip te kopen, de “Salamander” met ongeveer 50 man bemanning. Daarmee ging hij nu voor eigen rekening varen. Zijn eerste reis ging naar Dublin. Begin 1644 vertrok hij naar Agadir in Marokko, waar hij goede zaken deed met een onafhankelijke vorst die nota bene 150 kilometer landinwaarts in zijn provincie heerste. Hij ging er in drie dagen heen, te paard, vergezeld door een tolk. Hier zien we de Ruyter in zijn rol als pionier, diplomaat en handelaar met een geweldig aanpassingsvermogen, want de handel, en dat was ruilhandel met mondelinge afspraken, was wel héél anders dan wat de Ruyter tot nu toe gewend was. De Ruyter was hierbij eerlijk, recht door zee en consequent, ondanks bedreigingen. Hij kwam aanvankelijk in ernstig conflict met deze vorst, maar na enige tijd werd hij, door zijn moedig vasthouden, hogelijk gewaardeerd door hem, hoewel die vorst totaal andere normen en waarden had dan de Ruyter. Met geduld en vasthoudendheid kwam de handel na enige tijd op gang tot ieders tevredenheid. Van Marokko ging hij niet naar huis, maar naar West-Indië.

De zes volgende jaren ging hij wederom naar Marokko, en vandaar naar West-Indië, dat waren telkens reizen van zeven of acht maanden. Iedere keer nam hij een groot assortiment handelswaar mee, zoals tabak, indigo, katoen, gember, peper, lakens, lijnwaad, koper, ijzer, kruiden en wapens. De verkoop van wapens was door de Staten-Generaal verboden maar er was geen schipper die zich daaraan hield. Het was zeer lucratieve handel, toen was er al gedoogbeleid. De Ruyter moest handel drijven voor wel 20 verschillende kooplieden in Nederland, elk met zijn eigen handelswaar, eisen, voorwaarden, wensen en instructies.

Op 15 september 1650 toen hij voor de Marokkaanse kust voor anker lag, overleed zijn vrouw Neeltje in Vlissingen. Hij voer thuis op 7 januari 1651 en vond zijn vier kinderen waarschijnlijk bij familie en vrienden ondergebracht. De oudste, Adriaen, was nu 14, daarna was er Cornelia, van 12, Alida van 8 en de jongste, Engel, pas anderhalf jaar oud.

Hij had omstreeks deze tijd besloten om op te houden met varen, maar hij vertrok op 8 april 1651 voor nog één reis naar Marokko en de Antillen en het jaar daarop, op 8 januari 1652, trouwde hij met Anna van Gelder, een weduwe met 2 kinderen, een jongetje van 4 en een nog jonger meisje. Hij had nu zes kinderen en hij kocht een huis in Vlissingen, Nieuwstraat 13.

Dat huis is momenteel nog steeds bewoond. Het ziet er goed onderhouden uit, gelukkig.

In mijn verhaal heb ik u een indruk gegeven van het karakter van de Ruyter.

Er waren bij hem drie zaken van belang, in de allereerste plaats God, wiens nabijheid hij altijd duidelijk voelde, daarna zijn familie en zijn vaderland. Hij noemde dat vaak “het lieve vaderland”.

Het was vooral dank zij zijn energie, durf en handelsgeest dat hij nu, begin 1652, een gefortuneerde man was, 45 jaar oud, behorende tot de upper-ten van Vlissingen.

Zonder geluk vaart niemand wel, dat is zo, maar ik wil er toch aan toevoegen dat hij natuurlijk ook een uitstekend navigateur moet zijn geweest, met liefde en vooral met respect voor de Zee. Dank zij goed zeemanschap had hij 14 jaren lang als schipper zonder ongelukken gevaren.

Dit was het einde van zijn varende leven, althans, dat was de bedoeling.

Reeds in het midden van datzelfde jaar, 1652, het begin van de Eerste Engelse Oorlog, werd een beroep op hem gedaan om in de oorlogsvloot het land te dienen. Na enige aarzeling heeft hij daar uiteindelijk gevolg aan gegeven en de manier waarop, dat zullen we in de film gaan zien.

Ik dank u voor uw aandacht.

